

לימודי דעת – תוכנית לימוד השולחן ערוך

הלכות תערובות

סימן צ"ח – שעור 1

מראה מקומות

גמ' חולין צז. אמר רבא – צז: הנהו אטמהתא

סימן צ"ח סעיף א'

טור, בית יוסף

מחבר, רמ"א, ש"ך, ט"ז

פתחי תשובה ס"ק ב'

© רשות השימוש בשיעורים היא אישית בלבד לצורך לימודי הקורס ולחזרה ושינון
אין להשתמש בשיעור זה לשום מטרה אחרת ללא רשות מפורשת מהמו"ל
- לימודי דעת תכנית הסמיכה 03-6166340 -

תוכן השיעור:

1. דין קפילא.
2. נאמנות קפילא.
3. דין ששים ודין קפילא.
4. מסיח לפי תומו.
5. שיטת הרמ"א בטעימת גוי.
6. הלכה למעשה.
7. טעימת ישראל.
8. טעימה בלשון.
9. טעימת איסור דרבנן.
10. כיצד מודדים ששים.
11. שאלות חזרה.

מהדורה שלישית

המחבר – הרב ד. חנן

עורך – ר' אהרן שנקולבסקי

איסור שנתערב בהיתר

סימן צח: דין איסור שנתערב בהיתר ואופן ביטולו

א. איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו, כגון חלב שנתערב בבשר, יטעמנו נכרי, אם אומר שאין בו טעם חלב או שאומר שיש בו טעם אלא שהוא פגום, מותר. והוא שלא יהא סופו להשבית. וצריך שלא ידע שסומכין עליו. ואם אין שם עובד כוכבים לטועמו, משערין בס'. וכן אם הוא מין במינו, כיון דליכא למיקם אטעמא, משערים בס'.

ואין נוהגים עכשיו לסמוך על עו"ג, ומשערין הכל כששים (באגור ותשובת מהר"מ פדואה סימן ע"ט ושאר אחרונים).

הקדמה

בהלכות תערובות נדון על כמה אופנים של תערובת 'איסור' ו'היתר', אם התערובת כולה אסורה מפאת האיסור שבה או שהאיסור מתבטל והיא מותרת. ישנם שני סוגי תערובות, תערובת לח בלח (שהאיסור וההיתר מעורבים בשווה בכל התערובת), ותערובת יבש ביבש (שהחתיכות לא מעורבות באופן אחיד). סימן זה עוסק בתערובת לח בלח, ובסימן ק"ט נדון בתערובת יבש ביבש.

עוד יש להבדיל בין תערובת של מין במינו (כשכל התערובת היא אותו סוג), לבין תערובת של מין בשאינו מינו (כשהאיסור וההיתר הם שני סוגים). בשיעור זה נדון על מין בשאינו מינו, ובשיעור הבא נדון על מין במינו.

ביאור הסעיף

נעין בגמרא בחולין צז ע"א שהיא מקור סעיף זה.

סעיף א

אמר רבא: אמור רבנן בטעמא (= בטעימה) ואמור רבנן בקפילא¹ ואמור רבנן בששים.

הלכך: מין בשאינו מינו דהיתירא – בטעמא, דאיסורא – בקפילא.

מין במינו, דליכא למיקם אטעמא (= שאי אפשר לעמוד על טעמו) אי נמי (= או לחלופין) מין בשאינו מינו דאיסורא דליכא קפילא (= כאשר אין קפילא) - בששים.

הגמרא הציגה שלשה אופנים באופן בירור מרכיבי התערובת:

טעמא. טעימה היא אמצעי יעיל לבדיקה זו כאשר מתערב למשל תרומה עם חולין, באופן שהתרומה והחולין הם משני מינים. כיון שהתרומה מותרת לכהן הוא יכול לטעום ולהבחין אם הוא טועם טעם תרומה.

קפילא. אופה נכרי הוא אמצעי יעיל כאשר מתערב למשל בשר בחלב, שאסור ליהודי לטעום את החלב כדי לראות אם יש בו טעם בשר, הקפילא יכול לטעום ולומר מהו טעמו של התבשיל.

ששים. כאשר מתערבים איסור והיתר שהם אותו מין, ואי אפשר להבחין בטעם האיסור, מודדים את ההיתר והאיסור, אם ההיתר גדול פי ששים מהאיסור, התבשיל מותר. אמצעי זה יכול לשמש גם בתערובת של איסור והיתר משני מינים, כאשר אין קפילא שיכול לטעום זאת.

דין קפילא

באלו נסיבות מותר לסמוך על טעימת קפילא? הבית יוסף מביא ארבע שיטות בענין זה:

א. **שיטת הרשב"א.** הרשב"א מוכיח מדין טעימת כהן (שסומכים על כל כהן), שאין בטעימה זו צורך במומחיות של הטועם. ואם כן בטעימת גוי, אין חיוב שהנכרי הטועם יהיה קפילא (דהיינו אומן מומחה). גם נכרי רגיל יכול לטעום, אבל אז יש צורך שיהא לו דין של "מסיח לפי תומו", כלומר שלא ידע שאנו סומכים על טעימתו, מחשש שישקר. במקרה והטועם הוא ממש קפילא (מומחה), אפשר לסמוך על טעימתו גם בלי שיהא מסיח לפי תומו, משום שקפילא "לא מרע נפשיה", כלומר לא ישקר, משום שעל ידי כך הוא עלול לפגוע במוניטין המקצועי שלו.

ב. **שיטת הרא"ש.** מדברי הרא"ש (כפי שצוטטו בבית יוסף) אנו רואים ששני התנאים הנ"ל נדרשים, כלומר: א. שיהא קפילא ממש ב. שיהיה מסיח לפי תומו².

¹קפילא הוא אופה נכרי. הוא מתמחה להבחין בין טעמים.

הלכות תערובות סימן צ"ח סעיף א' / שיעור 1

ג. **תוספות והר"ן**. לשיטתם, התנאי היחידי הוא שיהא הנכרי קפילא. תנאי של מסיח לפי תומו לא דרוש לנו בכלל, ולא מועיל בפני עצמו.

ד. **שיטת הרמב"ם**. כל גוי יכול לטעום, ואף אחד מהתנאים (של קפילא ושל מסיח לפי תומו) לא נדרשים.

לפסק הלכה כותב **הבית יוסף** שאפשר לסמוך על קפילא בלי מסיח לפי תומו, מאחר והיחיד שחולק על כך הוא **הרא"ש**, וכל שאר הראשונים שהבאנו מתירים לסמוך עליו.

הבית יוסף גם מתיר בגוי שאינו קפילא בתנאי שהוא מסיח לפי תומו, מאחר **והרשב"א** ו**הרמב"ם** מתירים זאת, ואף **הרא"ש** אינו אוסר במפורש לסמוך על נכרי שאינו קפילא במקרה זה (ראה לעיל הערה 2).

נאמנות קפילא

הגר"א (ס"ק ה) שואל: "וצריך עיון למה השמיט קפילא דנאמן בכל ענין"?

הגר"א מעיר, שעל אף שבבית יוסף ראינו שפסק שאפשר לסמוך על קפילא בכל אופן, גם כשהוא יודע שאינו סומכים עליו (דהיינו שאינו "מסיח לפי תומו"), בכל זאת לא הביא דין זה בשלחן ערוך.

בספר **נתיבי הוראה** של הרב יהודה דרעי הוא מציע ביאור לשאלה זו על המחבר: המחבר לא הזכיר זאת משום שמתוך לימוד הראשונים אנו יכולים להגיע לבד למסקנה זו שסומכין על קפילא. וזאת מכיון שהמחבר דורש שהנכרי יהא מסיח לפי תומו, ומצד שני לא דורש בהכרח שיהא קפילא, א"כ מוכרח מזה אם נחשב את השיטות שפוסק כדעת הרשב"א, שמועיל מסיח לפי תומו בנכרי שאינו קפילא, ומועיל לסמוך על קפילא אף שאינו מסיח לפי תומו.

דין ששים ודין קפילא

הבית יוסף מביא עוד מחלוקת ראשונים בענין שונה: האם מותר לסמוך על טעימת הקפילא גם כשידוע שיש פחות מששים מההיתר כנגד האיסור.

רש"י. רש"י סובר שאין לסמוך על טעימת קפילא במקרה שיש פחות מששים, וגם באופן שיש ששים צריכים לבדוק גם על ידי טעימת קפילא.

² **הבית יוסף** מדייק מהלשון בו הובאו הדברים בטור שלדעת **הרא"ש** אין התנאי הראשון הכרחי, כלומר שאין צריך בדוקא קפילא, העיקר שיהא מסיח לפי תומו. והוסיף הבית יוסף שמלשון **הרא"ש** עצמו אין זה מוכרע. (**הס"ז** (בסוף סעיף קטן ב') חולק על הבית יוסף ודוחה את הדיוק מהטור, הוא מוכיח מלשון **הרא"ש** שאף התנאי הראשון הכרחי).

הלכות תערובות סימן צ"ח סעיף א' / שיעור 1

תוספות והרא"ש. לשיטתם אם יש ששים לא צריכים טעימת קפילא, ואם אין ששים מועיל לבדוק על ידי טעימת קפילא.

הרמב"ן. הרמב"ן מחלק בין המקרים:

- אם האיסור עצמו נתערב לתוך ההיתר, וממשו של האיסור נשאר בתוך ההיתר, צריכים שיהא ששים בהיתר כנגדו, ולא מועיל טעימת קפילא.

- אם האיסור נתן טעם בהיתר ואחר כך הוציאו את האיסור, אף באופן שיודעים שאין ששים בהיתר כנגד האיסור, בודקים על ידי טעימת קפילא. (במקרה זה מועילה טעימת קפילא משום שאנו יכולים לסמוך שלא הוציא האיסור את כל טעמו ויש באמת ששים כנגד הטעם האיסור).

רמב"ם. לרמב"ם טעימת קפילא מועילה בכל ענין, גם כשאין ששים. ואולם גם כאשר יש ששים, צריכים לבדוק גם על ידי קפילא. אמנם במצב שאין קפילא שיטעום, אם יש ששים בהיתר התערובת מותרת.

המחבר פוסק כפי שיטת הרמב"ם. אולם בדעת הרמ"א נוקט הגר"א (ס"ק ז') שפוסק כדעת התוס' והרא"ש, שכשיש ששים אין צריך כלל טעימת קפילא.

מסיח לפי תומו

המחבר פוסק כפי השיטות הסוברות שכל נכרי נאמן, כל עוד הוא מסיח לפי תומו.

הט"ז והש"ך מקשים מגמרא במסכת בבא קמא דף קיד הקובעת שלא סומכים על נכרי מסיח לפי תומו באיסור תורה, חוץ מעדות אשה (עדות אשה היא עדות על מיתת הבעל כדי להתירה להנשא לאיש אחר. במקרה זה בלבד חכמים הקילו כדי למנוע את העיגון של האשה).

בש"ך אנו מוצאים שלשה תירוצים להסביר מדוע בסעיף זה אכן הנכרי נאמן על ידי טעימתו במסיח לפי תומו:

א. **האיסור של טעם כעיקר הוא מדרבנן.** תירוץ זה מתאים לסוברים כשיטת רש"י שמין בשאינו מינו בטל מן התורה ברוב, והצורך לששים או לקפילא אינו אלא מדרבנן, ובאיסור דרבנן כן סומכים על עכו"ם מסיח לפי תומו. ואולם המחבר פוסק כפי שיטת הרשב"א, שמין בשאינו מינו בטל ברוב, ומן התורה צריך לבדוק שאין טעם האיסור מורגש, לפי זה יש למצוא הסבר אחר מדוע מותר לסמוך על טעימת הקפילא אפי' בענינים דאורייתא.

ב. **לא איתחזק איסורא.** הגמרא בבא קמא המגבילה את נאמנות הנכרי המסיח לפי תומו (רק לעדות אשה), עוסקת באשה נשואה, שיש לה דין של חזקת איסור, לכן בדרך כלל

הלכות תערובות סימן צ"ח סעיף א' / שיעור 1

אין הנכרי נאמן באיסור תורה, כאשר ישנה חזקת איסור. ואולם, אצלנו, עד שארעה התערובת התבשיל היה מותר, ואין פה חזקת איסור עדיין, לכן ניתן להאמין לגוי במסיח לפי תומו במקרה זה. למעשה הש"ך דוחה גם תירוץ זה, על פי הוכחות שמביא שרק באיסור דרבנן אפשר לחלק בין איתחזק איסורא ללא איתחזק איסורא (ולא באיסור תורה).

ג. **איכא למיקם עלא דמילתא (= אפשר לעמוד על הדבר).** הש"ך מביא סברא בשם שו"ת הריב"ש, שבמקרה שיש דרך לבדוק את דברי הנכרי (האם הוא דובר אמת), אפשר לסמוך על דבריו. כיון שפה ישנה אפשרות לתת לקפילא מומחה לטעום שיאשר או שיכחיש את דברי הנכרי שאינו מומחה, ממילא ניתן לסמוך על הנכרי שאינו מומחה בלבד.

הט"ז מוסיף תירוץ נוסף: **באיסור והיתר אין צריך עדות.** ההגבלה של הגמרא בבבא קמא בדבר נאמנות הנכרי היא רק במקרה שעל פי דין זקוקים לעדות כדי לפסוק את הדין. באיסור והיתר אין לנו צורך בעדות, וגם הוכחה שאינה עדות מספיקה לנו, הלכך אין הגבלה להאמין לגוי במסיח לפי תומו אפי' באיסור דאורייתא.

שיטת הרמ"א בטעימת גוי

הרמ"א מסיים:

ואין נוהגים עכשיו לסמוך לעונד כוכבים ומשערינו הכל נשקיס (נצאגור ותסונת מהר"ם פדואה סימן ע"ט ושאר אחרונים)

רבי עקיבא איגר בהגהותיו מסתפק מהו הטעם לחומרת הרמ"א שלא לסמוך כלל על נכרי, שאין אף שיטה כזו בראשונים. לדעתו, הרמ"א מצרף לחומרא את כל השיטות. לדעת הרא"ש צריך קפילא משום בקיאותו (= מומחיותו) בטעמים, וכדי שיהיה נאמן לנו ולא נחשוש שמשקר צריך שיהא דוקא מסיח לפי תומו, ולא ידע שאנו סומכים עליו. מצד שני יש את שיטת הר"ן והתוס' שצריך קפילא משום שרק הוא נאמן משום שלא מרע אנפשיה (שחושש לפגוע במוניטין המקצועי שלו), לפי זה צריך שהוא ידע שאנו סומכים עליו משום שרק אז הוא ידאג למוניטין שלו (וממילא אין הוא "מסיח לפי תומו", ולפי הרא"ש שאנו זקוקים דוקא למסיח לפי תומו, אי אפשר להודיע לו שסומכים עליו). נמצא לפי זה שאין שום דרך לסמוך על טעימתו של נכרי.

בהגהות מטה יהונתן (שבשולי הגליון שבשו"ע) מובאת תמיהה על דברי רבי עקיבא איגר: הלא אפשר לתת את התערובת לשני נכרים, אחד קפילא שיודע שסומכים על מומחיותו, ואחד קפילא שלא יודע שסומכים עליו, והוא מסיח לפי תומו, ובאופן זה נוכל לצאת ידי כל השיטות.

הלכה למעשה

בספר **כף החיים** (ס"ק ב) כותב שעל אף שבדרך כלל הספרדים סומכים על דברי המחבר, בדין זה המנהג כפי פסק הרמ"א, לא לסמוך כלל על טעימה של נכרי, וכל האיסורים דינם בששים.

טעימת ישראל

מדברי הרמ"א שכתב שאין סומכים על טעימת נכרי, ניתן להבין שיש מקום לסמוך על טעימת ישראל (שהרי רק על טעימת עכו"ם אין אנו סומכים).

הלכך, במקרה של תרומה שנפלה לחולין, או בדוגמא שיותר שייכת לזמנינו, בצננון שנחתך בסכין בשרי, כאשר רוצים לבדוק אם יש טעם בשר בצננון (כדי להתיר אכילתו עם חלב) יש מקום לסמוך על טעימת ישראל (ש"ך ס"ק ה' וכף החיים ס"ק יב').

לעומת זאת הגליון מהרש"א מביא את דברי הש"ך בהלכות בשר בחלב (סימן צו ס"ק ה') שסומכים על טעימת ישראל רק בדיעבד, לאחר הבשול, אבל לא לכתחלה.

טעימה בלשון

ספק

הדרישה (ס"ק א') מוכיח ממה שנדרש להטעים את האיסור לגוי, שלישאל אסור לבדוק את הטעם אפילו ע"י טעימה בלשון בלבד, אחרת היינו טועמים בעצמינו ע"י הלשון. לכן כותב הדרישה שאסור לטעום את הבשר, אפילו בלשון בלבד, כדי לברר אם נמלח, מספק שמא ירגיש בטעם הדם.

הט"ז (ס"ק ב') חולק עליו, ומביא ראיה מדין של כיס המרה, שבספק איסור דאורייתא מותרת הטעימה בלשון בלבד. מה שאנו מטעימים את האיסור לגוי ולא בודקים את הטעם בעצמינו, מסביר הט"ז, הוא משום שאין לסמוך על בירור של טעימה בלשון בלבד, כי בלי טעימה הכוללת לעיסת האוכל, אין לנו בירור מספיק בדבר טעמו של האוכל.

המשבצות זהב (ס"ק ב') מבאר את דעת הט"ז. הוא מביא את הריב"ש הכותב שכל האיסור לטעום הוא רק מדרבנן, א"כ כשאין כאן אלא ספק איסור אנו אומרים ספק דרבנן לקולא, והטעימה מותרת.

הוא מוציא מכח ביאור זה, שלא רק טעימה בלשון בלבד, אלא אף לעיסת האיסור בפה ופליטתו מותרת לדעת הט"ז במקום שיש ספק איסור, משום שגם בטעימה כזו אין איסור מן התורה אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא.

ומה שאנו זקוקים לטעימת נכרי בספק איסור, הגם שלדעת הט"ז מותר לטעום אפילו בפה, מבאר המשבצות זהב, שעל אף שאין בזה איסור, אין לעיסה ופליטה מספיקה כדי להרגיש אם יש כאן טעם איסור, וכדי לדעת בודאות שאין שום טעם של איסור חייבים ללעוס ולבלוע קצת, וזה בודאי אסור שהרי עובר בספק איסור תורה.

הלכות תערובות סימן צ"ח סעיף א' / שיעור 1

המשבצות זהב (ס"ק ב) מביא את **הש"ך** לעיל סימן מ"ב (ס"ק ד). הש"ך נוקט שם בשם **המהרש"ל** כשיטת הדרושה, שיש לאסור אפילו טעימה בלשון בלבד בספק איסור תורה. המשבצות זהב (סימן צ"ה ס"ק טו) מכריע להלכה כדעת המהרש"ל.

איסור מדרבנן

הפתחי תשובה מביא בזה מחלוקת. **הצמח צדק** (סימן מז) מתיר באיסור דרבנן לעיסה ופליטה לשם טעימה. **והנודע ביהודה** מתיר רק באיסור פגום. וכן דעת **המשבצות זהב** (סימן קח ס"ק ט) שכותב שלעיסה ופליטה יש להתיר רק בבורית, שהוא סוג סבון שיש בו חשש איסור דרבנן, מכיון שטעם הבורית הוא כה גרוע, שהוא נפסל מאכילת כלב, ואין באכילתו, והביא דעת הפרי חדש דהחמיר גם באיסור פגום וסיים הפרי מגדים דהמחמיר תבא עליו ברכה.

כיצד מודדים ששים

הפתחי תשובה (ס"ק ב) מביא משו"ת **שער אפרים** שמדידת הששים היא בעצם מדידת נפח ולא משקל.

הוא מביא עוד מספר "**חינוך בית יהודה**" שמכריע בין סוגי המדידה באופן זה: אם האיסור וההיתר הם מאותו מין, ואין אחד יותר אוורירי (=מלא אויר) או כבד בטבעו מהשני, אפשר למדוד לפי הנפח או לפי המשקל. אם האחד יותר אוורירי - עדיף למדוד על ידי משקל, משום שבמדידת נפח נצטרך למעוך את חללי האויר, ושמא לא ימעוך יפה. ובשני מינים אין למדוד ע"י משקל משום שיכול האחד להיות בטבעו כבד מהשני, ולכן יש למעוך את חללי האויר ולמדוד לפי נפח.

שאלות חזרה

- א. באר: מין במינו, מין בשאינו מינו.
- ב. באר: קפילא, טעמא, ששים.
- ג. מהו מסיח לפי תומו? הבא דוגמא.
- ד. מהם ארבעת השיטות בקפילא?
- ה. האם רש"י סומך על טעימת קפילא בלבד? באר.
- ו. לפי המחבר, האם אפשר לסמוך על קפילא שאינו מסיח לפי תומו? הבא מקור.

הלכות תערובות סימן צ"ח סעיף א' / שיעור 1

- ז. מהי דעת הרמ"א בשאלה זו?
- ח. איך יכול המחבר לסמוך על מסיח לפי תומו (בנידון שלנו), בעוד שמדין הגמרא מסיח לפי תומו נאמן רק בעדות אשה?
- ט. מדוע הרמ"א לא סומך על נכרי? האם ישנו אופן שבכל זאת אפשר לסמוך עליו?
- י. למעשה, האם סומכים הפוסקים כהמחבר על טעימת נכרי מסיח לפי תומו?
- יא. האם מותר לסמוך על טעימת ישראל, אף שאינו קפילא? הוכח.
- יב. האם מותר ללעוס ולפלוט דבר שיש בו חשש טעם של איסור דרבנן?
- יג. איזה איסור מותר לטעום בלשון בלבד?

שאלות על השעורים (שנשאלו ע"י הלומדים)

❖ מדוע ישנו צד לאסור טעימת בשר בלשון כדי לבדוק אם המלח הוסר, הרי ממה נפשך, אם הוא נמלח כדין בודאי מותר לטעום אותו, ואם הוא לא נמלח כלל יש פה דם האיברים שלא פרש שגם מותר. אם כן, למה אסור לטעום?

השאלה נכונה. הצורך לטעום הוא במקרה והבשר נמלח ולא יודעים אם היתה הדחה אחרונה כדין או לא, שאז יתכן ויש שיריים של הדם שיצא על ידי המלח על פני הבשר. אם יש אפשרות שהבשר לא נמלח יתכן וחוששים לדם בעין שעל פני הבשר. ה"ט"ז הוא המתיר טעימה בלשון, ואולם הדרישה הש"ך והפרי מגדים אוסרים.

